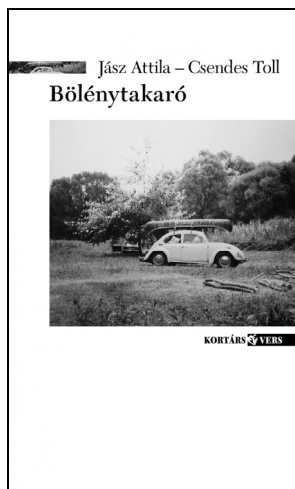

HÖRCHER ESZTER

Két világ határán

JÁSZ ATTILA – CSENDES TOLL:
BÖLÉNYTAKARÓ – AVAGY HOGYAN LEHETSZ INDIÁN

Kortárs Kiadó
Budapest, 2020
167 oldal, 2500 Ft

”

Jász Attila kötetében egy kitalált és egy valódi lírai én beszél el a verseket. A gyermekkorban (az erőteljes külső pszichikai hatások miatt) kialakuló mögöttes én, az indián én, az indián-lélek („öntudatlanul az indiánná válás felé”, *Amennyiben nem születés kérdése*) meghatározásával jelenik meg. A felnőttsgét a ma világában követhetjük tovább, a „vége a gyerekkornak, hahó!” (*Minden felülíródik egy rossz döntés alapján*) felkiáltással befejezve. Ezen a ponton a szerző mintegy kizökken, feleszmél végleg (?) az elmúlt évekből. A kötetben szereplő két fénykép a *kisindiánt* és a felnőtt férfit ábrázolja. Vége a gyerekkornak, azaz a lélekbe, fantáziába koncentrált ideákat felváltja a valóság, a mindennapok egyszerűsége. A két világ határai azonban nem különülnek el vagy záródnak el végleg és hermetikusan. A belső világban rejtlő erős hit, a felfedezések értéke megmarad.

A *rezervátum* pontjai azok a helyszínek, települések, melyeket a lírai én bejár, belak az elbeszélésben. Fokozatosan avat be serdülésének, felfedezéseinek halmazaiába, a férfivá válás mentén. Kénytelen a *sápadtarcúak* társadalmában élni és létezni később, kényszerből háttérbe helyezni eredeti, belső világát. Ebben az egységben az otthon csak lakhely, nem igazi talaj. Nem adja meg az alapvető biztonságot. A várostól (lakóteleptől) elkülönülő falusi, vidéki élet viszont megfelelő a felfedezésekhez, a természetbe meneküléshez. A kórház, a Gyürky-kastély, Esterházy-kastély (utóbbi elmeegógyintézetként funkcionál) a templom, a házak stabilan állnak ebben a közegben. Szülei semleges részei a gyerek életének, nagyanyja azonban „indián asszony” (*Öntudatos indián-*), indián-ná minősített ember, aki előtt még a tyúkok is leülnek, ami kiváltságos, kitüntetett helyzetre vall. A kialakult pszichés frusztráció befelé növekvő ágakat növeszt a fiúra, mélyen és állandóan „bántja valami a gyereket” (*Amennyiben nem születés kérdése*). Édesanyja „szigorú, sziklakemény nő” (*A régi időkről mesélsz*), kiabálós természetű, emiatt elidegenednek

egymástól, nem alakul ki vele az anya-gyermek kapcsolatot hagyományos értelemben jellemző szeretetteljes viszony, főként amikor a papagájtól szándékosan, a gyereket *átverve* válik meg, realizálódik a fiúban, mit tett az anya, ezzel jellemzi őt. Anyja „távolítja a valóságot” (*A régi időkről mesélsz*), körülötte kialakul a csend, pedig kerüli azt. Ugyanolyan képzel világra ring bele időskorára, amelyből a fia kikerült. A költő apjával jobb minőségű kapcsolatot tud fenntartani. Nagyszülei szelídek, engedékenyek. Mellettük jól érzi magát a gyermek indián: „elfeledkeznek rólad / egy kicsit” (*Bátran vállalod*). „Mennyi szeretetet bír el egy ember... a kérdés sokkal inkább az, mennyi szeretetlenségtől nem omlasz össze” (*A csalódásokat bizony meg kell szokni, és írni fog még néhány*), írja, amikor a csalódások, megaláztatások vagy az öngyilkosság, az élet fenyegetései, játékai, az életek jelene és hiánya (édesanyjával, feleségével való kölcsönhatásai) tölti be őt. Majd mint „öregedő indián” azon gondolkodik, az apa vagy anya közül „melyikük génállománya érvényesül” (*Egy időre legalábbis*) inkább benne, ő mit képes hozzátenni közvetlen világához. A kérdés, mit hozunk, mit kapunk, mi rajzolódik ki a felszínen vagy mélyebb rétegeinkben, sugallja Jász.

Látszólag elhanyagolható, apró, de valójában fontos kötődések illusztrálásáról, jelképes megformálásáról van szó. Jász képekként eleveníti fel a számára maradandó emlékeket, eseményeket, mely eseményekben a szabadság központivá válik, köré épülnek fel a szövegek. Az otthon, a lakótelepi létezés bezárja, a kert, a táj, a természet kinyitja, megadja a szabadságot, a felfedezéseknek időt enged, korlátlan tevékenységet biztosít. Mindezzel az elme szabadsága is kibontakozik. A gondolat, az elmélkedés szabadsága is ott van a folyton *bambuló*, meszsze vágyó, a valóságtól szinte menekülő fiatal számára. A szabadság az egyedülletben éri el tetőpontját. Jász minden rezdülésében a belső és a külvilág közötti kapcsolódásokat tartja fenn (akaratlanul is talán), egymás mellé rendelve: „a kulcslyuk figyel / rád a sötétben” (*Ha nem is egészen kölcsönös az intenzitás, de figyel rád nagyon*). A belső, álmodozó és a külső objektív összeütköztetés egyik legelevenebb képe, amikor egy régi barátal sétálnak, hátuk mögött elszárguld egy vonat. Ez éles pillanatfelvétel a halál szelével, mely a hajukat meglengeti (*Mennyi a kevés, vagy*).

A hibáinkon gondolkodás és a rendelkezésre álló idő véges, ahogyan a szabadság megélése, átélése is. Az idő visszafordíthatatlan, nincs lehetőség visszatérni vagy előremenni: „aztán az idő ver meg benneteket, / győz, elmúlik, mint egy korszak, / és más valami jön a helyébe” (*Miért kellene mindig belepusztulni a vereségbe*). A hiba (hibázás) és az idő kapcsolata összeforr (*Csak jóval később*). A pillanatban kell döntenet, ha rosszul, annak emléke (meg)marad és következménye lesz. A költő kitüntetett figyelme az otthon felől az egyedül kivitelezett felfedező utakra, a természeti és az emberi szépségre koncentrálódik (*Majdnem elájulsz a látványtól és az érzéstől*). A felfedezéseknek része a klasszikus és egyben valamiféle magasztossággal felruházott kastély, a titokzatos belső rendszer (*A régi időkről mesélsz*). A „paradicsomon kívül”-i (*Egy időre legalábbis*) állapot ezeknek a belső kalandozásoknak vet véget. A gyermek végleg kikerül ebből a világból, a kert, a *terep* megszűnik, megváltozik. Valóságos lesz. Az *Álmodtat* az *egészet* felvetése is jelzi a konkrét élethelyzet változását, az egész élet múlására, visszatekintésére is utal. A szabadsághoz hasonlóan elmozdul és beszűkül, számálható, fizikai voltában kisebb és levesebb lesz. De „kítartásodban biztos lehetsz, / semmi másod nincs és nem is volt soha” (*Csak jóval később*), írja Jász. Az indián, a harcos, az igazi életet hordozó ember küzdelmének jelképes szellemisége tükröződik: „szép lassan felillesztheted / mostani indián vonásaidat.” (*Így aztán tényleg nehéz lesz neki*). Ennek jelenbe érő je-

lentése is van talán, a felnőttkori, új indián lét új elemeinek felillesztésére utalva, saját gyermekeinek indiánságán eltöprengve. Az ember „ha nem is [tudja] pontosan hova [jut]” (*Nem pazaroljuk feleslegesen*), mindig múlt és jövő között őrlődik, mindig a jelenben gondolkodik.

Jász nyelvezete, nyelvi játéka (Makacs Inga – Maka Csinga szópár) is megerősíti a valóságnak és a képzeletbeliségnek az egyensúlyát. Egyénített (meta)nyelven szólal meg, jelezve és erősítve a külső és a belső világ ütközéseit. „Védekezel a külvilág ellen, / Őzi, ez a neve... Őzi kell” (*Lesz*). A „rongyossá szorongatott” (*Helyből beavatódasz*) évek nyelvezete is lesz a megfogalmazott szövegegység, napló, elbeszéléstörténet. Egyik befejező gondolat húzza fel a következő egység kezdeti sorait, címét, olykor nem szó szerint, de felvezeti és beköti a szöveget, így folyamatos egységes szöveggépzés, szövegfolyam alakul ki az életszakaszok bemutatásáról, hangvételében szolid intimitással. A nyelvi adottságok része a sajátos humor megképződése is a kötetben, a gyermek számára kedvesen tragikus mozzanatokban. Ilyen mozzanat az angolnafogás, a beavatódás, a suszter- és krumplibogarak versenye, a mézes-zsíros kenyerek és szilvalekváros-parizeres szendvicsek elkészítése, a papagájhoz való kedves ragaszkodás, pecabot elkobzásának, a messze kirándulásnak, az egerek halálának vagy a harsonzás kényszerével egybekötött lovaglás élményének ábrázolása is, mely csendes szimpátiát, örömben és fájdalomban osztozó együttérzést ébreszt az olvasóban, az alapjában véve mindig jót akaró, érzékeny ember(ke) iránt. Jász Attila, amikor a monogramokkal alkot nyelvi játékot, egyben konkretizálja is „JA”, azaz József Attila párhuzamát, a *Nagyon fáj* című versre utalva. A gyermekkor a születéstől az elkezdődő életen át, a szerelem (szeretet) és a pszichikai hontalanság egyénített kifejezésben, ezek párhuzamaként tétélezhető. Fáj a gyermekkor, mert nincsenek igazi kötődések, csak mindig a *valamennyire* állapotában kénytelen létezni a költő. Csendes Toll pedig utalhat Cseh Tamás alakjára, akinek indiánlelke, életmódja párhuzamot alkot Jász felfogásával, világerzetével. Ahogyan Baktay Ervin is. Továbbá megjelenik a szövegekben Miles Davis, Jan Garbarek, Keith Jarrett is, mint meghatározó személyiségek.

Jász megfogalmazza, hogy „a tökéletesség baromira ijesztő és / mesterkéltnél dolog” (*Mitől válnak még szerethetőbbé*). A „leheletnyi szépséghiba” (*Álmodtad az egészséget*) nemcsak a nők megjelenésére, jellegére, hanem az egész életre igaz (igaz kell, hogy legyen). A mesterkéltség és a valóság, a tökéletes és a hibás szinte a jó és a rossz (nem szürke) pólusaiként, kiéleztetn jelenik meg, a belső éber álom, dimenzió részeként. „Azt hiszed, hogy ez a szerelem” (*Újra és újra*). Az indiánlelkekhez és a valósághoz hasonlóan mindennek talán csak a leképezését ismerjük igazán, az emlékképek időtlenségében, állandóságában állva. Jász továbblépteti az olvasót a konkrétumoktól egy tágabb értelmezési világba. Az életben való helytállás, a *hülyeségek* elkövetései mind a tökéletesség ellen játszanak, az igazi, apró szépséghibákat jelentik. „Elég egy megcsúszás, / elesés vagy vékony jéghártyaroppanás” (*Így aztán tényleg nehéz lesz neki*), és a tökéletesség és a hibák közti határ elmozdul. „Tehát itt az ideje a jó döntéseknek” (*Minden felülíródik egy rossz döntés miatt*), írja a szerző. „Érdemes [volt tehát] végiggondolni” (*Amennyiben nem születés kérdése*).